

Wspólny rynek energii elektrycznej w Europie

Miejsce Polski
i rola Towarowej Giełdy Energii.
Wyzwania dla polskiego rynku.

Spis treści

Wprowadzenie	5
1 Geneza wspólnego rynku energii elektrycznej UE	6
2 Wspólny europejski rynek energii – rynek spot	7
3 Integracja europejskiego rynku energii	12
4 Najważniejsze giełdy energii w UE – role, które pełnią na rodzimych rynkach oraz pozycja TGE	13
5 Propozycje rozwiązań prawnych	16

Wprowadzenie

Sektor energetyczny w Polsce wzbudza relatywnie duże zainteresowanie mediów i społeczeństwa: zmiany cen energii, wielkie inwestycje, wpływ sektora na środowisko – te zagadnienia mają wpływ na życie wszystkich Polaków i łatwo przemawiają do wyobraźni. Dużo mniej mówi się o zmianach prawnych, które określają zasady funkcjonowania tego rynku. A przecież to one wymuszają integrację wspólnego rynku energii UE. Na skutek zmian w unijnych regulacjach już w 2018 roku na rynku spot energii elektrycznej w Polsce funkcjonować będą nie jeden, a trzech NEMO – nominowanych operatorów rynku energii (z ang. Nominated Electricity Market Operators).

Co w praktyce zmieni się wówczas dla krajowej energetyki i odbiorców? Z jakimi wyzwaniem przyjdzie się nam w Polsce zmierzyć i jakich regulacji wciąż nam brakuje? Jak wyglądają perspektywy rozwoju Towarowej Giełdy Energii? – odpowiedzi na te pytania powinny zostać w Polsce wypracowane jak najszybciej. Celem niniejszego raportu jest zapoczątkowanie dyskusji o tym, jakie wyzwania stoją przed Polską w kontekście rozwoju wspólnego rynku energii UE.

Jego budowa jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej i stanowi element przyszłej unii energetycznej. Celem integracji rynków jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i uzyskanie niższych, akceptowalnych dla odbiorców cen. Idea ta oparta jest na założeniu, że ich dobrobyt zwiększy się dzięki łączeniu rynków i wspieraniu konkurencji. Dzięki mechanizmowi market coupling, działający transgranicznie NEMO łączą oferty kupna i sprzedaży energii elektrycznej z różnych krajów UE – dzięki temu wszyscy odbiorcy uzyskują równoprawny dostęp do najtańszych ofert sprzedaży energii na połączonych rynkach. Zgodnie z teoretycznym modelem, przy zmniejszaniu się ograniczeń sieciowych na połączeniach transgranicznych, będzie to prowadzić do wyrównania się cen energii w całej UE.

To właśnie NEMO, jako podmioty tworzące warunki dla obrotu opartego na zasadach wolnej konkurencji na rynkach spot energii elektrycznej, odgrywają kluczową rolę w procesie tworzenia jednolitego rynku energii UE. Towarowa Giełda Energii aktywnie włączyła się w integrację, między innymi poprzez uczestnictwo w Przejściowym Komitecie NEMO (Interim NEMO Committee – INC), czy projekcie Price Coupling of Regions – PCR, na rynku dnia następnego. W niniejszym raporcie przybliżamy wszystkie inicjatywy, które przybliżają nas do budowy jednolitego rynku energii UE.

Wkroczyliśmy właśnie w UE, w tym w Polsce, w okres, gdy skutki coraz ściślejszej integracji rynków będą odczuwalne zarówno dla TGE, jak i podmiotów aktywnych na rynku energii. Otwiera się szersze pole gry: uczestnicy rynku spot w Polsce będą mogli zawierać transakcje na platformach giełdowych trzech konkurujących pomiędzy sobą NEMO równolegle. By proces ten przebiegał płynnie, z zapewnieniem sprawiedliwych zasad, konieczne jest szybkie wprowadzenie regulacji porządkujących status prawny wszystkich NEMO obecnych w Polsce. Dotychczas nie mamy w Polsce przepisów zapewniających traktowanie wszystkich NEMO na równych zasadach. Brakuje przepisów dotyczących nadzoru nad nimi, by zapewnić bezpieczeństwo obrotu i uczciwą konkurencję pomiędzy NEMO działającymi na krajowym rynku spot energii elektrycznej.

W niniejszym raporcie omawiamy genezę idei, jaką jest budowa jednolitego rynku energii elektrycznej UE, jakie inicjatywy są podejmowane, by ten cel zrealizować oraz w jakim stopniu Polska w tych działaniach uczestniczy. W dalszej części analizujemy, jakie zmiany może to przynieść dla krajowego rynku, szczególnie z punktu widzenia Towarowej Giełdy Energii. Przyglądamy się również pozycji TGE na tle unijnego rynku, wyzwaniom jakie przed nią stoją w związku z konkurencją o giełdowy rynek energii elektrycznej, która rozegra się w Polsce i na arenie UE w najbliższych latach. Przedstawiamy również rekomendację kluczowych zmian prawnych, które niezbędne są, by dostosować krajowy rynek do nadchodzących już w najbliższej przyszłości wyzwań. Stawiamy również pytanie o to, w jaki sposób socjalizować koszty ponoszone przez TGE w związku z uczestnictwem w projektach przybliżających Polskę do pełnego uczestnictwa w zintegrowanym rynku energii UE.

1 | Geneza wspólnego rynku energii elektrycznej UE

Droga UE ku wspólnemu rynkowi energii elektrycznej rozpoczęła się już przeszło 20 lat temu. W 1996 roku wraz z publikacją I pakietu energetycznego wprowadzono warunki dla rozwoju konkurencji w segmentach dystrybucji i obrotu. Później ramy prawne wzmacniające ideę budowy wspólnego rynku energii były doprecyzowane jeszcze dwukrotnie – w latach 2003 i 2009, w II i III pakiecie energetycznym. Idea budowy wspólnej energetycznej przyszłości w UE została dodatkowo podkreślona w przedstawionym w listopadzie 2016 roku w pakiecie regulacji „Czysta energia dla wszystkich Europejczyków”, czyli tzw. Pakiecie Zimowym.

U podstaw wspólnego rynku energii w kształcie, do którego obecnie zmierza UE, leży zaproponowany w 2009 a przyjęty w 2011 roku tzw. trzeci pakiet energetyczny, na który złożyły się dwie dyrektywy rynkowe, dwa rozporządzenia przesyłowe oraz rozporządzenie ustanawiające Agencję ds. Współpracy Organów Regulacji Energetyki (ACER). Powierzono jej zadanie zapewnienia właściwej koordynacji działań regulatorów, monitorowanie współpracy między operatorami systemów przesyłowych oraz monitorowanie rynku i przebiegu procesu integracji. Trzeci pakiet sformalizował również współpracę operatorów systemów przesyłowych poprzez utworzenie Europejskiej Sieci Operatorów Systemów Przesyłowych Energii Elektrycznej ENTSO-E.

W trzecim pakiecie zaproponowano także konkretne instrukcje, jak wdrażać jednolity rynek energii, czyli kodeksy sieciowe, opracowywane na podstawie ramowych wytycznych. Kodeksy sieciowe są dokumentami regulującymi i ujednolicającymi kwestie skutecznego dostępu do połączeń międzysystemowych, spełniającego wymagania niedyskryminacji i przejrzystości, w celu zapewnienia transgranicznej wymiany energii elektrycznej oraz kwestie zarządzania tymi sieciami.

Spśród ośmiu kodeksów sieciowych w zakresie energii elektrycznej najważniejszy okazał się ten dotyczący alokacji zdolności przesyłowych i zarządzania ograniczeniami przesyłowymi – CACM (od angielskiego Capacity Allocation and Congestion Management). Jest on określany mianem biblii integracji rynków energii UE. W praktyce został on zaimplementowany do prawa unijnego i krajowych systemów prawnych Rozporządzeniem Komisji (UE) 2015/1222 z dnia 24 lipca 2015 r. ustanawiającym wytyczne dotyczące alokacji zdolności przesyłowych i zarządzania ograniczeniami przesyłowymi.

W trakcie prac nad rozporządzeniem CACM jasne stało się, że nie wystarczy administracyjnie zintegrować handel międzynarodowy poprzez działające na unijnych rynkach giełdy energii. Bardzo istotne okazało się zarządzanie tzw. wąskimi gardłami, czyli ograniczeniami sieciowymi. Dostęp do zdolności przesyłowych na granicach ma bowiem swoją cenę i musi być uwzględniany podczas zawierania transakcji międzynarodowych. Z tego punktu widzenia jasne stało się, że miarą powodzenia integracji rynków będzie to, do jakiego stopnia ceny energii kształtowane na poszczególnych krajowych rynkach w UE zaczną się do siebie zbliżać.

Na tej podstawie na szczelbu UE zapadła decyzja, by ogólny dobrobyt społeczny, który powstaje w wyniku międzynarodowego handlu energią, był obliczany w sposób zalgorytmizowany. Model powinien jednocześnie maksymalizować korzyści ekonomiczne odbiorców i wytwórców oraz uwzględniać koszty i przychody związane z zarządzaniem istniejącymi ograniczeniami sieciowymi. Optymalizacją tych parametrów zajmować się powinna wspólna dla całej UE platforma handlowa.

Podstawowym zadaniem postawionym w Rozporządzeniu CACM jest niezakłócona budowa i skuteczne działanie europejskiego fizycznego rynku spot energii elektrycznej. Wiodącą rolę w tym procesie pełnią giełdy posiadające status NEMO, operatorzy systemów przesyłowych i krajowi regulatorzy energetyki, nadzorowani przez Komisję Europejską i ACER. Obowiązuje ich zasada wzajemnej lojalności, bliskiej współpracy, informowania się, transparentności i utrzymania najwyższych standardów działania.

Status prawny Rozporządzenia CACM powoduje, że obowiązuje ono w Polsce w sposób bezpośredni.

2 | Wspólny europejski rynek energii – rynek spot

Przebieg procesu integracji – uwarunkowania prawne i techniczne

Proces integracji, któremu podstawę prawną dało rozporządzenie CACM, jest konsekwentnie realizowany już od kilku lat. Następuje dwutorowo, z jednej strony poprzez oddolne inicjatywy krajów członkowskich UE w zakresie współpracy regionalnej oraz wspieranie rozbudowy połączeń transgranicznych, z drugiej – poprzez tworzenie ram prawnych UE, które nakładają na państwa członkowskie obowiązek wdrażania konkretnych rozwiązań prawnych i technicznych, które przyczynią się do skuteczniejszej integracji z rynkiem UE. Obecnie jesteśmy już o krok od całkowitego wejścia w unijne ramy legislacyjne, które oznaczają pełną unifikację obrotu energią w krajach członkowskich.

Rynek energii elektrycznej UE składa się z następujących segmentów:

- Rynek terminowy (Forward Market),
- Rynek Dnia Następnego, RDN (Day Ahead Market),
- Rynek Dnia Bieżącego, RDB (Intraday Market),
- Transgraniczny rynek bilansujący (Cross-Border Balancing Market).

CZYM JEST RYNEK DNIA NASTĘPNEGO – RDN?

Jest on podstawowym, fizycznym rynkiem spot dla energii elektrycznej. Działa na zasadzie „dzisiaj transakcja, jutro dostawa” – zawierane na nim transakcje skutkują dostawą energii elektrycznej w dniu następnym, po cenie ustalonej w dniu transakcji. RDN pełni istotną funkcję, jaką jest kreowanie poziomu odniesienia dla cen energii elektrycznej w pozostałych kontraktach zawieranych na hurtowym rynku energii elektrycznej.

By zbudować docelowy model wspólnego rynku energii UE, integracja musi postępować nie tylko na samym RDN, ale również w pozostałych wymienionych wyżej segmentach. Polska bierze aktywny udział w tym procesie od samego początku, czego efekty są coraz bardziej odczuwalne.

Wspomniane już wcześniej Rozporządzenie Komisji (UE) nr 2015/1222 z 24 lipca 2015 r., tzw. rozporządzenie CACM, stworzyło instytucję Nominowanego Operatora Rynku Energii Elektrycznej (angielski skrót: NEMO). Zgodnie z rozporządzeniem, w każdym państwie członkowskim UE do 14 grudnia 2015 r. należało wyznaczyć na początek owy okres czterech lat przynajmniej jednego NEMO do przeprowadzenia jednolitego łączenia rynków dnia następnego i bieżącego dla obszaru rynkowego danego kraju.

Decyzją Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki 2 grudnia 2015 r. Towarowa Giełda Energii uzyskała status NEMO na obszarze Polski. W przeprowadzonym przez URE postępowaniu TGE dowiodła m.in., że posiada niezbędne zasoby, w tym finansowe, zaawansowaną technologię informatyczną, infrastrukturę techniczną i procedury operacyjne gwarantujące skoordynowane przeprowadzenie łączenia rynków dnia następnego oraz dnia bieżącego.

¹ Decyzja Prezesa URE z 2 grudnia 2015 roku o uznaniu TGE za NEMO na obszarze Polski: <https://www.ure.gov.pl/pl/urzad/wspolpraca-miedzynarod/6351,Prezes-URE-wyznaczyl-Nominowanego-Operatora-Rynku-Energii-Elektrycznej.html>

CZYM JEST NEMO?

To giełda uczestnicząca we wspólnych procesach rynkowych. Podstawowym zadaniem NEMO jest zapewnienie niezakłóconej budowy i skutecznego działania fizycznego rynku spot energii elektrycznej na poziomie europejskim. NEMO przyjmuje, kojarzy i realizuje oferty sprzedaży/kupna energii elektrycznej zawierane na rynkach dnia następnego i bieżącego w obrocie międzynarodowym, realizowane w modelu łączenia rynków. Wiąże się to m.in. z przekazywaniem do operatorów przesyłowych informacji o zawartych transakcjach, w związku z udostępnianymi przez nich zdolnościami przesyłowymi na połączeniach transgranicznych. Operator NEMO jest zobowiązany do realizacji funkcji Market Coupling Operator – MCO, w transgranicznym obrocie energią elektryczną. Ze względu na te dodatkowe kompetencje, NEMO znajduje się również pod nadzorem regulatorów – URE (w przypadku TGE) oraz ACER.

Zgodnie z Rozporządzeniem CACM, do grudnia 2015 r. wyznaczono w każdym kraju UE co najmniej jednego NEMO do przeprowadzenia jednolitego łączenia rynków dla obszaru rynkowego danego kraju – w Polsce została nim TGE. Wyjątek od tej reguły stanowiły kraje, w których w zapisach prawa przewidziano monopol giełdowy dla NEMO. Monopol NEMO można było wprowadzić na okres przejściowy, czyli do końca 2019 r., na co zdecydowało się 9 krajów członkowskich UE.

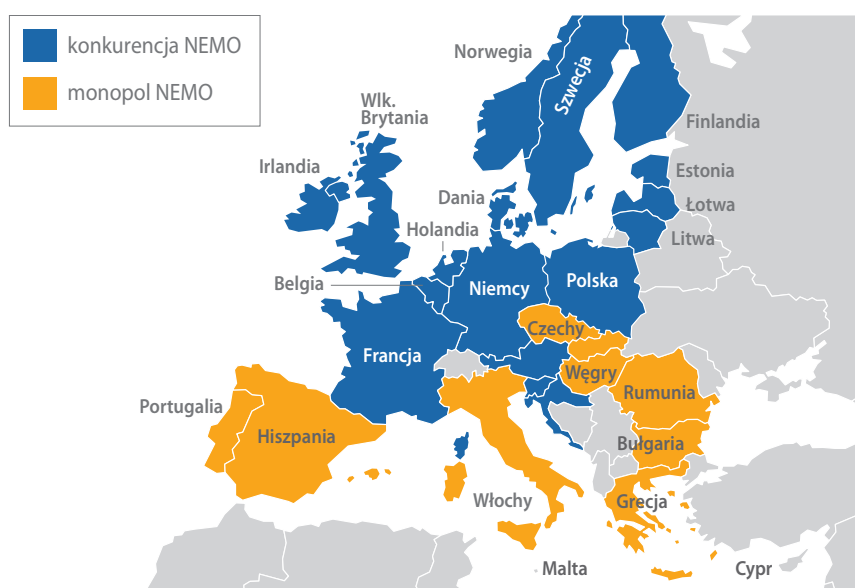
Wprowadzenie monopolu NEMO w Polsce wymagałoby nowelizacji Ustawy Prawo energetyczne – ustawodawca na takie rozwiązanie się nie zdecydował. W związku z konkurencyjnym modelem NEMO zaimplementowanym w Polsce, w 2016 r. status NEMO na polskim rynku uzyskały również dwie największe giełdy energii na rynku spot w Europie – Nord Pool i EPEX Spot. Wprowadzenie konkurencyjnego modelu NEMO bez okresu przejściowego jest wyzwaniem głównie dla TGE.

Wraz z nominacją NEMO, na TGE nałożone zostały obowiązki implementacji nowych rozwiązań rynkowych, wraz z ich szczegółowym harmonogramem realizacyjnym.

RYSUNEK 1.

Modele konkurencji NEMO w krajach EU.

Źródło: EUROPEX

Towarowa Giełda Energii, realizując obowiązki powierzone jej wraz z nominacją NEMO, bierze udział we wszystkich kluczowych europejskich projektach dążących do łączenia rynków. Aktywnie uczestniczy też w kluczowych europejskich projektach mających na celu budowę rynków. Jest przede wszystkim pełnoprawnym członkiem rynku MRC (Multi-Regional Coupling). To paneuropejski projekt operacyjnej integracji rynków spot energii elektrycznej w Europie, funkcjonujący na obszarze o zapotrzebowaniu na energię elektryczną wynoszącym obecnie ok. 2800 TWh, co stanowi 85% wielkości rocznej europejskiej konsumpcji finalnej energii. Dzienny obrót energią elektryczną na rynku MRC wynosi około 4 TWh o wartości ok. 150 mln Euro.

Obecnie działają operacyjnie dwa obszary rynkowe w modelu Price Coupling of Regions - rynek MRC, obejmujący większość krajów Unii Europejskiej, z wyjątkiem Europy Centralno-Wschodniej i Południowo-Wschodniej, oraz rynek czterech krajów określany jako 4MMC (Czechy, Słowacja, Węgry, Rumunia). Oba obszary stosują takie same rynkowe rozwiązania techniczne, które docelowo mają się połączyć, po zrealizowaniu Projektu CORE obejmującego rynki krajowe Europy Centralno-Wschodniej i Południowo-Wschodniej.

PCR

Łączenie krajowych rynków dnia następnego energii elektrycznej w ramach UE przebiega w oparciu o model transgranicznego handlu giełdowego wypracowany w ramach inicjatywy Price Coupling of Regions (PCR).

CZYM JEST PCR?

PCR jest zdecentralizowanym modelem, który w ramach wspólnego mechanizmu aukcyjnego łączy strefy cenowe zarządzane przez indywidualnie działające na poszczególnych obszarach giełdy energii. Jest to modelowe rozwiązanie zapewniające cenowe połączenia giełdowych rynków dnia następnego z wykorzystaniem dostępnych zdolności przesyłowych transgranicznych połączeń pomiędzy systemami elektroenergetycznymi państw UE. Projekt standaryzuje rozwiązania informatyczne poprzez rozwijanie wspólnego algorytmu transakcyjnego - EUPHEMIA oraz systemu łączności i wymiany danych - PCR Matcher & Broker (PMB), stosowanych do obliczania cen energii elektrycznej i alokacji zdolności przesyłowych w Europie.

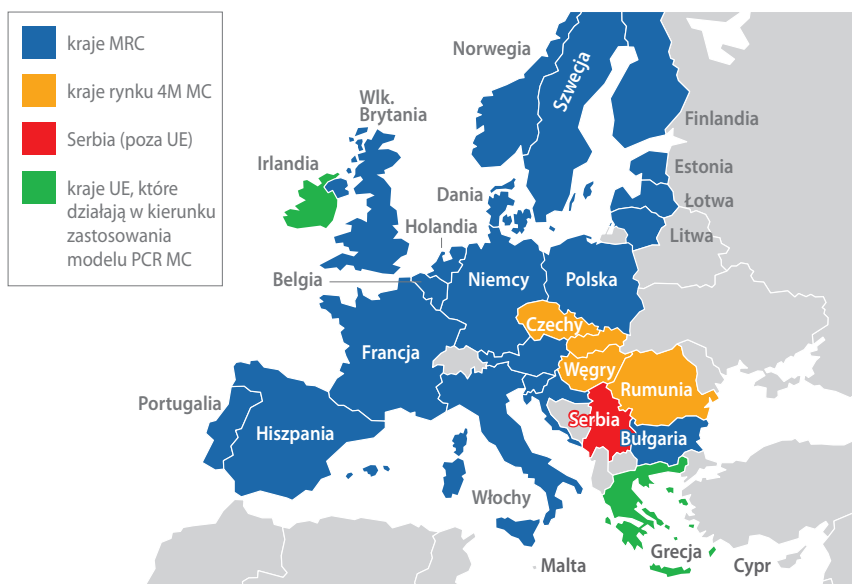
Towarowa Giełda Energii S.A. jest pełnoprawnym członkiem projektu PCR od IV kwartału 2015 roku. Dzięki współwłasności algorytmów działania rynku dnia następnego, zdecentralizowany rynek działa w całej UE w jednym standardzie.

W grudniu 2016 r. TGE uzyskała wszystkie niezbędne certyfikaty akceptacyjne dla statusu giełdy operatora i koordynatora w modelu PCR. TGE jest współwłaścicielem rozwiązań wypracowanych w ramach tego projektu wraz z giełdami Nord Pool, Epex Spot, GME, OMIE, OTE i OPCOM.

Rozwijany w ramach PCR algorytm transakcyjny nosi nazwę Euphemia. Jego zadaniem jest jednoczesna kalkulacja cen energii we wszystkich połączonych strefach cenowych w oparciu o złożone przez uczestników rynku zlecenia kupna i sprzedaży energii oraz dostępne transgraniczne zdolności przesyłowe. Równolegle do Euphemii rozwijane są systemy łączności i wymiany danych - PCR Matcher i Broker (PMB).

RYSUNEK 2.**Obszar stosowania algorytmu PCR MC dla rynku dnia następnego.**

źródło: EUROPEX

Algorytm Euphemia wykorzystuje mechanizm łączenia rynków w ramach aukcji implicit, co oznacza, że kalkulowana cena uwzględnia pełny koszt energii oraz jej dostarczenia.

W listopadzie 2017 r. TGE rozpoczęła działalność jako pełnoprawna giełda operator-koordynator PCR na europejskim rynku Multi-Regional Coupling (MRC).

Z punktu widzenia TGE, status pełnego członka rynku MRC i udział w Projekcie PCR to możliwość aktywnego i pełnowymiarowego uczestnictwa w projektach rynków regionalnych oraz implementacji unijnych mechanizmów rynku energii elektrycznej we współpracy z innymi giełdami europejskimi posiadającymi status NEMO.

CORE

W ramach projektu CORE trwają prace nad zastosowaniem modelu PCR na obszarze wszystkich rynków energii w krajach regionu Europy Centralnej i Wschodniej a następnie przyłączenie tego rynku regionalnego do rynku MRC. Projekt CORE przewiduje również równoległe zaprojektowanie i wdrożenie przez operatorów systemów przesyłowych jednolitego modelu obliczania dostępnych zdolności przesyłowych na połączeniach pomiędzy poszczególnymi rynkami krajowymi tego regionu w oparciu o metodologię flow based allocation. Implementacja projektu CORE powinna umożliwić otwarcie polskiej granicy zachodniej i południowej dla giełdowego rynku transgranicznego pod koniec 2020r.

XBID

Uruchomienie pierwszego etapu europejskiego rynku dnia bieżącego energii elektrycznej w ramach projektu XBID nastąpiło w dniach 12/13 czerwca 2018 r. TGE w ramach uczestnictwa w tej inicjatywie

prowadzi lokalną współpracę z giełdami Nord Pool i EPEX SPOT oraz operatorami PSE, SvK i Lit-Grid w zakresie uruchomienia transgranicznego rynku dnia bieżącego na połączeniach przesyłowych między Polską a Szwecją oraz Polską a Litwą, w ramach tzw. Local Implementation Project, co docelowo zapewni techniczne możliwości przyłączenia się TGE do transgranicznego rynku dnia bieżącego w modelu XBID w 2019 r.

INC – Interim NEMO Committee, działania koordynacyjne i projektowe na rynkach dnia bieżącego i następnego

W marcu 2016r. weszła w życie umowa o współpracy operatorów NEMO, Interim NEMO Co-operation Agreement – INCA, podpisana przez wszystkich NEMO, tj. europejskie giełdy energii prowadzące rynki spot energii elektrycznej. W oparciu o tę umowę powołany został Przejściowy Komitet NEMO (Interim NEMO Committee – INC). W przygotowaniu są umowy o współpracy wszystkich NEMO oraz wszystkich NEMO i wszystkich OSP na europejskich rynkach dnia następnego i dnia bieżącego energii elektrycznej.

Rozporządzenie CACM zobowiązało wszystkich NEMO do wspólnego przygotowania i złożenia do akceptacji regulatorów szeregu dokumentów projektowych dot. europejskiego rynku spot energii elektrycznej. Pierwszym i podstawowym wspólnie przygotowanym dokumentem był tzw. MCO PLAN tj. plan działania w zakresie łączenia rynków spot energii elektrycznej. W tym dokumencie, ostatecznie zaakceptowanym przez Forum Regulatorów, w tym URE, w czerwcu 2017 r., opisane zostały zasady działania jednolitych rynków energii elektrycznej: dnia następnego SDAC (Single Day Ahead Coupling) w modelu PCR oraz dnia bieżącego SIDC (Single Intra Day Coupling) w modelu XBID.

Na platformie Komitetu INC przygotowano również pozostałe dokumenty dla rynków dnia następnego i dnia bieżącego, w tym specyfikacje i wymagania dla algorytmów, minimalnych i maksymalnych cen rozliczeniowych oraz procedur operacyjnych. Wszystkie opracowane wspólnie przez NEMO dokumenty zostały złożone do regulatorów do akceptacji.

3 | Integracja europejskiego rynku energii.

Podstawy regulacyjne jednolitego rynku energii UE nakreślił wspomniany już III pakiet energetyczny, a głównym narzędziem implementującym jego cele stało się Rozporządzenie CACM. Uzupełnieniem tego pakietu regulacji stało się Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1227/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie integralności i przejrzystości hurtowego rynku energii – REMIT. Dokument ten określa zasady raportowania danych transakcyjnych. Przepisy oraz akty implementacyjne do tego rozporządzenia zobowiązały uczestników rynku do przekazywania do ACER danych dotyczących zleceń i transakcji zawieranych na hurtowym rynku energii elektrycznej i gazu. Obowiązek raportowania danych transakcyjnych dotyczących transakcji zawieranych na zorganizowanych platformach obrotu wszedł w życie w dniu 7 października 2015 r. Od tego dnia wszyscy uczestnicy rynków energii i gazu prowadzonych przez TGE mają obowiązek raportowania swoich zleceń i transakcji, zawartych na tych rynkach. Natomiast obowiązek raportowania kontraktów OTC wszedł w życie w kwietniu 2016 r.

Ponadto zarówno TGE, jak i inni NEMO muszą wypełnić wynikające z Rozporządzenia CACM obowiązki związane z:

- wdrożeniem rozwiązań multi – NEMO (Multi – NEMO arrangements, MNA), mających na celu wsparcie efektywnej i niepozwalającej na dyskryminację konkurencji pomiędzy NEMO w krajach, gdzie prawo pozwala na operacyjne działanie wielu NEMO w ramach jednej strefy cenowej;
- wdrożeniem wspólnie z OSP i innymi uczestnikami rynku projektów regionalnych mających na celu pełną integrację rynków dnia następnego i bieżącego na skalę europejską.

Podsumowując, w związku z implementacją rozwiązań zawartych w III pakiecie energetycznym i rozporządzeniu CACM, Towarowa Giełda Energii weszła w nową fazę rozwoju – pełniąc rolę NEMO zyskuje nowe funkcjonalności, zdobywa nowe kompetencje, ale również staje przed szeregiem nowych wyzwań, w tym konkurencją ze strony innych NEMO. Wraz z postępującą nieuchronnie zmianą modelu rynku, kluczowe znaczenie będą mieć regulacje krajowe, które określą zarówno rolę TGE w nowej rzeczywistości rynkowej, jak i uregulują zasady działania innych, konkurencyjnych NEMO, czyli zagranicznych giełd energii na rynku polskim.

Wskazane byłoby również rozstrzygnięcie trwającej już w Polsce od pewnego czasu dyskusji na temat socjalizacji kosztów, które TGE jako NEMO oraz PSE jako operator systemu przesyłowego ponoszą, w związku z uczestnictwem w kolejnych wymienionych inicjatywach w zakresie budowy rynku spot na poziomie europejskim, regionalnym, jak i krajowym, na podstawie decyzji regulatorów. Do czasu wejścia w życie rozporządzenia CACM, koszty ponoszone przez TGE na realizację inicjatyw rozwojowych były finansowane na podstawie podpisanych z PSE umów w oparciu o tzw. listy gwarancyjne wystawiane przez Prezesa URE. Obecnie nie ma jasnej odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób giełda mogłaby odzyskać nakłady ponoszone na udział we wszystkich wymienionych w raporcie inicjatywach w zakresie budowy wspólnego europejskiego rynku spot energii elektrycznej, gdyż zapisy Rozporządzenia CACM nie są precyzyjne w tym zakresie.

TGE staje do realnego starcia konkurencyjnego z kluczowymi europejskimi giełdami energii, które mają wieloletnie doświadczenia pod względem rozwoju na kolejnych krajowych rynkach. Dysponują nowoczesnymi rozwiązaniami technologicznymi, wykwalifikowanymi kadrami i nieustannie inwestują w swój rozwój. TGE, chcąc sprostać konkurencji, także musi dostosować się do wszystkich najwyższych standardów, również w zakresie oprogramowania. Oznacza to dalszy wzrost inwestycji, które już dotychczas stanowią istotny element kosztów działalności TGE. Wiążą się przede wszystkim ze standaryzacją rozwiązań informatycznych, która wymaga rozbudowy używanych systemów oraz stosowania jednolitych algorytmów stanowienia cen i alokacji zdolności przesyłowych.

4 | Najważniejsze giełdy energii w UE – role, które pełnią na rodzimych rynkach oraz pozycja TGE.

Lista giełd energii działających w Europie jest relatywnie długa. Europex, czyli europejskie stowarzyszenie giełd energii liczy aktualnie 26 członków. Platformy giełdowe różnią się między sobą zarówno pod względem dat powstania, aktualnej wielkości i zasięgu, jak i profilu działalności.

Wzmacniana kolejnymi unijnymi dyrektywami liberalizacja i integracja europejskiego rynku energii elektrycznej doprowadziła do znacznej konsolidacji wśród giełd energii. W jej efekcie, dzięki przejęciom, na przestrzeni lat powstały silne giełdy ponadnarodowe. Obecnie to one mają największy wpływ na kreowanie strategicznych kierunków rozwoju wspólnego rynku energii i funkcjonujących na nim rozwiązań technicznych.

Do giełd takich należy zaliczyć:

EEX – największa giełda energii w Europie i jedna z największych na świecie. Ma siedzibę w Lipsku, w Niemczech. Powstała w 1999 roku w wyniku fuzji frankfurckiej European Energy Exchange i Leipzig Power Exchange. Oferuje obrót szeroką gamą produktów: od energii elektrycznej, przez gaz, węgiel, uprawnienia majątkowe, w tym CO₂ i biomasę, a także produkty rolne. W 2017 r. obroty na wszystkich rynkach energii elektrycznej w ramach grupy EEX wyniosły 3760,7 TWh (rok wcześniej – 4455,6 TWh). Dla porównania, całkowita produkcja energii elektrycznej w Niemczech w 2017 roku wyniosła 654 TWh.

EEX działa w oparciu o niemiecką ustawę o giełdach (Börsengesetz – BörsG) z 2007 r. i na rodzimym rynku jest rynkiem regulowanym w znaczeniu dyrektywy MiFID.

EPEX SPOT – giełda powstała w 2008 r. z połączenia rynków spot energii giełd: wspomnianej powyżej niemieckiej EEX i francuskiej Powernext (powstałej w 2000 r.). W 2018 r. przejęła holenderską giełdę APX. Specjalizuje się w obrocie energią z dostawą fizyczną. Warto zaznaczyć, że w Niemczech cała energia ze źródeł odnawialnych jest objęta obowiązkiem zakupu przez operatora, do którego sieci dane źródło jest podłączone, a następnie musi obowiązkowo zostać sprzedana na giełdowym rynku spot.

NORD POOL – powstała w 1996 r. jako pierwsza na świecie ponadnarodowa giełda energii. Początkowo obejmowała połączone rynki Norwegii i Szwecji. Później, już jako wspólna giełda państw nordyckich rozszerzała zasięg działalności na Europę. Obecnie ma 380 członków z 20 krajów. Obroty energią elektryczną na Nord Pool w 2017 roku wyniosły 512 TWh. Mimo że giełda ta ma największe tradycje i po roku 2000 była liderem obrotów w całej UE, w ostatnich latach przechodzi regres. Wpływa na to zarówno sytuacja na skandynawskim rynku energii, jak i konkurencja ze strony innych giełd.

Giełdy Nord Pool i EPEX Spot są obecnie kilkanaście razy większe od TGE. Ich rolą jest zapewnienie przejrzystego, bezpiecznego i płynnego obrotu na regionalnych rynkach energii elektrycznej. Przy czym zarówno Nord Pool, jak i EPEX postrzegają integrację unijnego rynku, w tym powołanie operatorów NEMO, jako szansę na ekspansję swojej działalności.

Rynki niemiecki i skandynawski osiągnęły pozycję rynków bardzo dojrzałych, które w dużej mierze wyczerpały potencjał wzrostu. Wzrost obrotów widać za to na mniejszych giełdach naszego regionu. W miarę konsolidacji rynku mogą one jednak tracić na znaczeniu, w szczególności, gdy krajowe rynki, na których działają, są statystycznie i terytorialnie niewielkie.

Udział rynku spot w całkowitym obrocie energią elektryczną w poszczególnych krajach zależy przede wszystkim od lokalnych uwarunkowań. W przypadku TGE wyniósł on w 2017 r. 22,6%, co stawia nas na pozycji za rynkiem skandynawskim, ale przed austriacko-niemieckim.

²<https://www.europex.org/members/>

Rynek energii elektrycznej w Polsce jest jednym z większych w całej UE (pod względem zużycia zajmujemy szóste miejsce po Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Włoszech). Zmiany cen energii na rynkach prowadzonych przez TGE w ostatnich latach są coraz mniej skorelowane z głównymi indeksami giełd europejskich, a ogólny poziom cen na rynku hurtowym odbiega od tego w krajach sąsiednich. To pokazuje, że projekt w postaci tworzenia jednolitego rynku UE pozostaje wciąż przed nami.

Towarowa Giełda Energii jest główną platformą rynkowego obrotu energią w Polsce. TGE została powołana w 1999 r., a pierwsze transakcje na niej były zawierane w roku 2000. Od tego momentu jest jednym z głównych uczestników procesu liberalizacji rynków energii elektrycznej i gazu ziemnego w Polsce, stwarzając możliwość transparentnego obrotu hurtowego. Główne zadania TGE jako wiodącej platformy obrotu:

- kumulacja podaży i popytu na gaz i energię w jednym miejscu;
- wyznaczenie referencyjnych cen gazu i energii na lokalnym rynku hurtowym, ustalonych w warunkach pełnej konkurencji;
- ceny te stanowią punkt odniesienia dla pozostałych transakcji zawieranych na rynku gazu i energii.

Należy podkreślić, że TGE jako jedyna platforma obrotu w Polsce oferuje tak kompleksową ofertę: oprócz obsługi obrotu na rynku spot energii elektrycznej, prowadzi również płynny rynek terminowy energii elektrycznej, rynek praw majątkowych (RPM), świadectw pochodzenia (RŚP), uprawnień do emisji CO₂ (RUE), a także płynny rynek spot i terminowy gazu. Jako jedyna platforma nadzorowana przez URE i KNF, spełnia wszystkie kryteria regulacyjne.

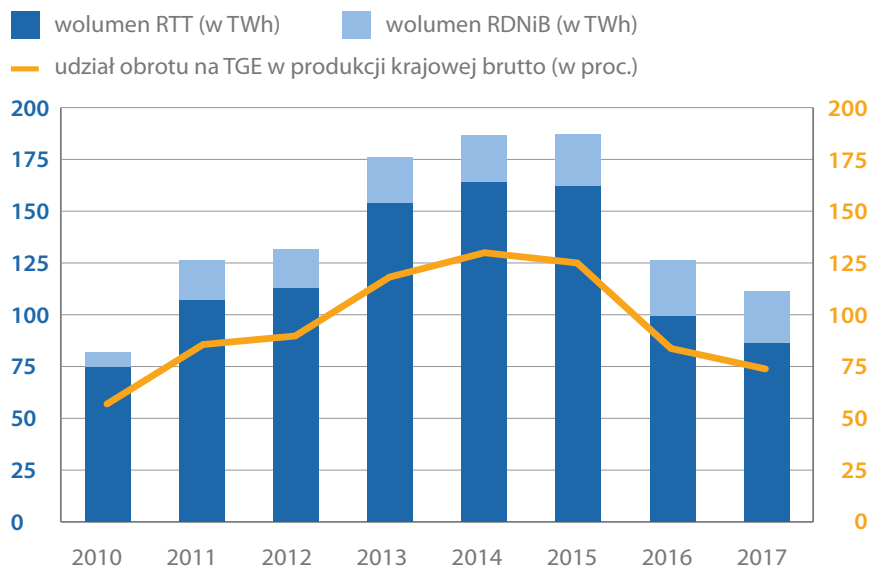
W 2017 r. obrót energią elektryczną na TGE wyniósł 111,66 TWh, co w porównaniu z rokiem poprzednim oznacza spadek o 11,8%. Na rynku spot wolumen wyniósł w 2017 r. 25,25 TWh, przy czym na Rynku Dnia Następnego (RDN) wolumen osiągnął poziom 27,15 TWh, natomiast na Rynku Dnia Bieżącego wyniósł on w 2017 r. 0,9 TWh. Spadek miał miejsce na Rynku Terminowym Towarowym (RTT) przy wolumenie obrotu na poziomie 86,41 TWh.

Spadek ten wynikał głównie z sytuacji rynkowej – wraz z wygasaniem kontraktów długoterminowych na sprzedaż energii elektrycznej, tzw. KDT-ów, kolejne państwowe grupy energetyczne wychodziły w ostatnich latach z reżimu obliga giełdowego, decydując się w coraz większym stopniu na obrót energią w kontraktach dwustronnych, na rynku OTC. Istotny wzrost wolumenów obrotu jest widoczny od początku 2018 r. w związku z wprowadzeniem obliga giełdowego dla energii elektrycznej na poziomie 30%.

RYSUNEK 3.

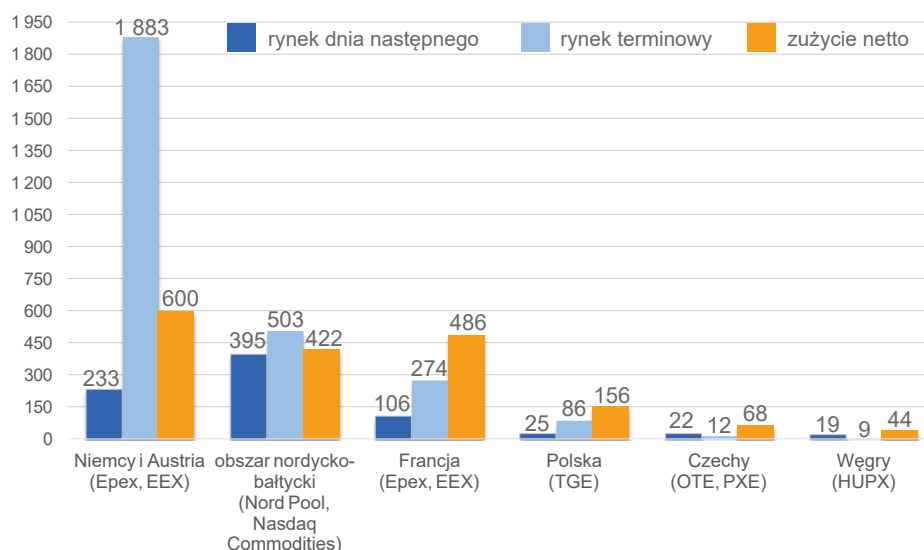
Roczne obroty energią elektryczną na TGE (dane 2010-2017).

źródło: TGE

RYSUNEK 4.**Porównanie obrotu giełdowego w różnych obszarach rynkowych w Europie w 2017 roku**

źródło: dane z giełd.

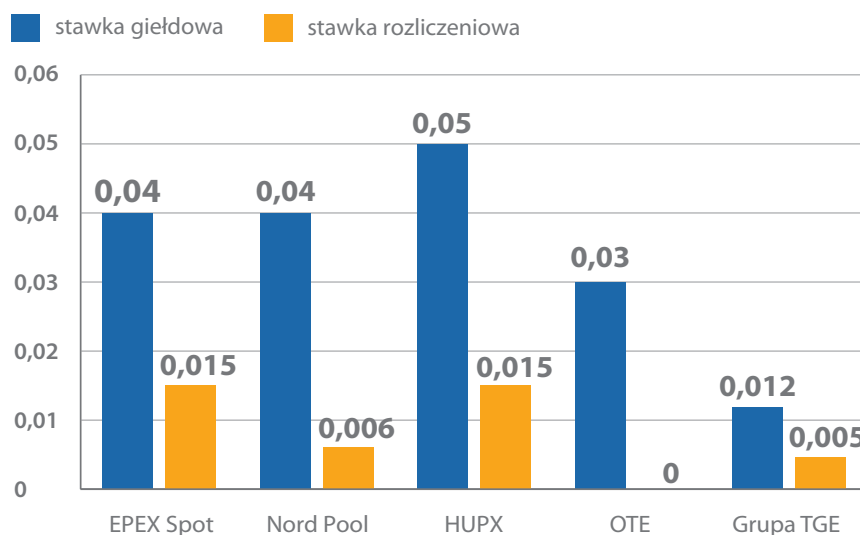

Taka skala obrotu stawia Towarową Giełdę Energii na pozycji istotnego uczestnika europejskiego rynku oraz największej i jednej z bardziej dynamicznie rozwijających się giełd w Europie Środkowo-Wschodniej. Należy przy tym pamiętać, że wolumeny obrotu podawane przez największe giełdy energii UE dotyczą aktywności prowadzonej równolegle w szeregu krajów UE, podczas gdy TGE skupia obrót wyłącznie na rynku krajowym. To oznacza, że wraz z rozwojem jednolitego obrotu w całej UE powstaje również pole do rozwoju aktywności na międzynarodowym rynku przez TGE (przy czym w obrocie krajowym przybędzie konkurentów).

Pod względem opłat i kosztów, oferta TGE pozostaje atrakcyjna w stosunku do konkurencji. Wysokość stawek obrazuje poniższy wykres.

RYSUNEK 5.**Porównanie wysokości opłat na rynkach spot wybranych giełd energii.**

źródło: dane z giełd (podane w EUR/MWh).

5 | Propozycje rozwiązań prawnych

Kształt krajowych przepisów zarówno obecnie, jak i w przyszłości będzie miał znaczący wpływ na pozycję TGE na krajowym i regionalnym rynku. Obecnie, ze względu na brak przepisów regulujących zasady działania NEMO w Polsce, TGE może znaleźć się na pozycji trudniejszej niż pozostałe podmioty, które już działają lub mogą potencjalnie rozpocząć działalność na krajowym rynku jako NEMO.

Jednocześnie brak krajowych rozwiązań prawnych regulujących status NEMO może zagrozić płynności funkcjonowania giełdowego obrotu energią elektryczną. Dlatego konieczne jest zapewnienie równych zasad konkurencji dla wszystkich NEMO działających na krajowym rynku energii.

W niezmienionej sytuacji regulacyjnej, spośród wszystkich NEMO tylko TGE objęta jest szczególnym reżimem nadzoru, tzn. jako jeden z filarów krajowego rynku energii wraz z IRGiT nadzorowana jest przez URE, z rygiorem odebrania uprawnień. Z drugiej strony, jako podmiot aktywny na rynku instrumentów finansowych – podlega pod nadzór Komisji Nadzoru Finansowego. Prawo nie przewiduje również sankcji za jakiegokolwiek ich uchybienia w zakresie bezpieczeństwa obrotu na rynku spot, pozostawiając tę część rynku bez nadzoru państwa.

Bardzo istotne jest zatem wprowadzenie regulacji wynikających z publikacji CACM, w tym nadzoru nad działalnością NEMO.

W tym celu należy:

- rozszerzyć kompetencje Prezesa URE, nowelizując ustawę – Prawo energetyczne,
- zapewnić nadzór nad wszystkimi NEMO w celu pewności, że wszystkie z nich stosują się do przepisów Rozporządzenia CACM – obecnie KNF i URE nie dysponują uprawnieniami nadzorczymi, w prawie krajowym w odniesieniu do zagranicznych NEMO,
- rozszerzyć uprawnienia organów regulacyjnych, doprecyzować zakres ich kompetencji w obszarze nadzoru nad NEMO oraz określić sankcje za naruszanie obowiązków przewidzianych w przepisach Rozporządzenia CACM,
- zaimplementować do krajowego porządku prawnego art. 82 Rozporządzenia CACM, zgodnie z którym podmiot lub podmioty wykonujące funkcje operatora łączenia rynków (tzw. MCO) są monitorowane, zarówno w drodze stałego nadzoru, jak i w drodze corocznej weryfikacji prowadzonej działalności, przez organy regulacyjne lub organy właściwe dla terytorium, na którym są zlokalizowane, zatem w przypadku Polski – Prezesa URE.
- przyjąć przepisy krajowe dające Prezesowi URE kompetencje do stałego monitorowania działalności realizowanej przez te podmioty (w kontekście realizacji zadań wynikających z Rozporządzenia CACM, w szczególności określonych w art. 7) oraz do okresowej weryfikacji spełniania przez nie kryteriów wyznaczenia zawartych w art. 6 Rozporządzenia CACM. Wprowadzenie takich przepisów jest niezbędne z uwagi na szeregowe regulacje w tym zakresie zawarte w Rozporządzeniu CACM (pozwalające tylko na zastosowanie ostatecznego środka w postaci zaprzestania działalności przez NEMO, i to tylko w przypadku zaprzestania wypełniania kryteriów wyznaczenia).

W związku z powyższym, zaproponowanie przedmiotowego rozwiązania powinno spotkać się z pozytywną reakcją organów administracji, w tym w szczególności Prezesa URE i Ministra Energii.

Docelowy zakres regulacji w zakresie nadzorowania działalności NEMO przez Prezesa URE powinien obejmować następujące elementy:

- prawo żądania informacji rynkowej od NEMO;
- kontrole na miejscu (analogiczne jak w przypadku kontroli REMIT lub kontroli przedsiębiorstwa energetycznego);
- katalog sankcji administracyjnych (kary pieniężne) zarówno w przypadku nierealizowania obowiązków wynikających z uprawnień Prezesa URE do kontrolowania działalności NEMO, jak i za mniejszego stopnia naruszenia kryteriów wyznaczenia lub w zakresie realizowania zadań NEMO lub MCO określonych w Rozporządzeniu CACM.

Wdrożenie powyższego modelu kontroli i nadzoru nad NEMO może nastąpić poprzez uzupełnienie ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (Dz.U. 2012, poz. 1059 z późn. zm.), o odpowiednie przepisy regulujące powyższe kwestie analogicznie jak w przypadku zmian wynikających z rozporządzenia REMIT. Zastosowanie proponowanych środków musi mieć charakter niedyskryminacyjny, w takim samym stopniu muszą się one odnosić do wszystkich NEMO działających na polskim rynku.

